

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות
ממורינו ראש הישיבה הגאון ר' ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

מכתב התעוררות וחיזוק מרבנו רה"י בחובתנו בעת הזאת בעקבות האסון הנורא במירון

אל כבוד הג"ר --- שיחי

... על דבר המאורע הנורא שאירע לכלל ישראל בהר מירון, ראשית דבר, כבר האריך הרשב"א בתשו' ח"א סי' תי"ג בענין סגולות, וכתב שם דאילו הדברים הטבעיים היו מובנים לנו היה מקום לדון על סגולות שאינם מובנים לנו האם הם אמת או לא, אבל גם כל הדברים הטבעיים שאנו רגילים בהם דבר יום ביומו נמי אינם מובנים לנו כלל, וכי יש מי שידוע להסביר למה לחם משביע ולמה מים מרורים ולמה תפוח הוא עגול ואיך גרעין שנרקב מצמיח עץ, ואיך ואיך, וכו', רק שאנו רגילים בהם כדבר המובן מאליו, ואילו היינו רואים פעם ראשונה מגנט היינו בטוחים שזה כישוף, רק שאנו רגילים לזה, וסגולה היא דבר חדש שאינו מוכר לנו ולכן אנו תמהים עליו, ואין בינו לבין הטבע ולא כלום, רק שזה דבר שאנו רגילים בו וזה לא, ע"ש,

כן הוא גם הדבר הזה, עומדים ומשתוממים מה זאת, ואיך יתכן כדבר הזה, וכו', אכן אילו את כל ניהול הבריאה היינו מבינים כל דבר איך הוא פועל ולמה הוא פועל, ואת המאורע הזה לא היינו מבינים היה מקום להשתומם, אבל הלא שום דבר אינו מבינים ואיננו יודעים איך ולמה, אז למה שאת זה נצליח להבין יותר, וכשם שאנו סומכים על אבינו שבשמים בכל אשר הוא עושה כך גם בזה, ואין בין מאורע זה לכל מאורעות חיינו ולא כלום,

אכן כ"ז ביחס שלא להרהר חלילה אחר מדותיו יתברך, אבל ביחס אלינו הלא הדבר פשוט שיש כאן תביעה לתקן, והמיוחד שבמאורע זה הוא שהוא תביעה מכל הצבור, כי כשיש לאיזה יחיד צרה אזי הקב"ה מדבר אליו, וכשיש לצבור מסויים צרה אזי הקב"ה מדבר אל הצבור הזה, אבל כשנעשה מעשה שמקיף את כל החוגים הרי הקב"ה מדבר אל כולנו, ומאחר שהרי לא יתכן שהכוונה היא לעבירות של יחידים כיון שהתביעה היא מהצבור, הלא בהכרח שהנידון היא דבר לקוי בהנהגת הצבור בכללות הצריך תיקון, אכן מי יכול לידע מה הדבר הזה, ופסו נביאים ואבד כל חזון מאתנו, ומאיך הלא אם לא נדע לא נתקן, וכשהקב"ה רוצה שנתקן בהכרח שיש לנו את האפשרות לתקן, שאל"כ מה התועלת במה שאירע, ואנחנו לא נדע מה נעשה, אין לנו אלא לפנות אל חז"ל שידעו לומר מה נעשה, ולראות מה הם אומרים לנו במצב הזה.

בברכות דף ה אמר רבא ואיתימא ר"ח אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, ופירש"י פשפש ולא מצא עבירה בידו שבשבילה ראויין יסורים הללו לבא, וכבר נודע מה שביארו רבותינו בכוונתו, דלכאו' מה שייך פשפש ולא מצא והלא אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וע"ז כתב רש"י דמאחר דהקב"ה מעניש מדה כנגד מדה והוא לא מצא עבירה שמחייבת את היסורין הללו, דאף שיש לו הרבה עבירות, אבל היסורים הללו אינם מתאימים לעבירות שלו, וע"ז התשובה היא ביטול תורה שזה נוגע לכל חלקי גופו ונשמתו, וכל עונש שהוא מתאים לזה, וכמו שהאריך בזה בנפש החיים, ובתנא דבי אלי' זוטא פרק ה איתא, בכל יום ויום מלאכי חבלה יורדין מלפני הקדוש ברוך הוא לחבל את כל העולם כולו, שאילמלי בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם יושבין בהן ועוסקין בתורה, היו מחבלין מיד, שנאמר מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה וגו' ע"ש.

והרי הדברים ברורים ומפורשים, כשיש עונש ציבורי שזה מלאכי חבלה שיוצאין להחריב את כל העולם הסיבה היא שחסר בבתי מדרשות שיושבין ועוסקין בתורה, וכשיש עונש שא"א לשייך אותו לשום עבירה מסויימת כי זה עונש לכל הצבור אז התשובה היא יתלה בביטול תורה שזה העונש שמתאים לכל נושא ולכל אדם.

ואמנם נכון שאיכשר דרא וכו' בתי המדרשות מלאים בעוסקים בתורה, ועל אחת כמה הישיבות הקדושות והכוללים הק' שבהם צעירי וטובי הצבור עמלים בכל כחם בתורה ומקיימים את העולם, אבל בצבוריות שלנו אנחנו צריכים לשנות, כיון שכשבאים לשמוח בהילולא דרשב"י צריך לידע שחז"ל הגדירו את רשב"י כמי שתורתו אומנתו, ואומנתו אין הכוונה התמדה, אומנתו המכוון שזה המקצוע שלו, שכשם שבעל אומנות לא מחפש תעסוקות אחרות ולא ריגושים אחרים, והוא מוותר על הרבה הנאות רוחניות וגשמיות לצורך ניהול העסק שלו, וכל ראשו תפוס כל ימיו רק בעסק שלו, כך גם זו ההגדרה של תורתו אומנתו, שלא מעניין אותו דבר אחר, אין המכוון להיות פרוש וכיו"ב, אך שדברים שבעל עסק לא היה עושה גם אתה לא עושה, ולצורך דברים שהוא לא היה סוגר את העסק שלו אתה גם לא סוגר את העסק שלך.

יש הרבה דברים טובים ומצויינים ונעלים למי שאין תורתו אומנתו, ומי שתורתו אומנתו מוותר על כל הדברים הללו, וזה לא מעניין אותו כי הראש שלו תפוס במקום אחר, קשה עד בלתי אפשרי להסביר את הדברים בחוצות קריה, אבל בבית מדרש פנימה צריך לדעת שהשאיפה צריכה להיות תורתו אומנתו, זה כולל חוסר התעניינות בדברים אחרים, לא מיבעיא בענינים גשמיים צבוריים שמסביב יהום הסער, ואלינו אין לזה שום קשר, וגם בענינים רוחניים לנו יש סדרי עדיפויות שונה מתוקף היותנו תורתו אומנתו, הגדרת ההנהגה שלנו כצבור היא שקיעות בתורה, וזה הדו שיח שבינינו, וזה החדשות שלנו, ולשם אנו צריכים להגיע, ודוקא ביומא הדילולא של רשב"י שתורתו אומנתו הוא הזמן להתבונן בזה.

המשנה בלשונה 'עשה לך רב', דהיינו גם כאשר אינו רב מצד עצמו עליך להחשיבו כאילו הוא רבך. אך לכאו' יש להבין מדוע באמת נקרא הדבר 'עשה לך רב', כי על אף שיש כאן 'עשייה' עדיין אין כאן 'רב', יש כאן רק אדם ששווה לך בדיוק במדרגתך, ואם כי תוכל להחכים ממנו ולהוסיף עוד דבר או שניים מכל מקום אתה לא תהיה תלמידו ולא הוא יהיה רבך.

מלבד זאת יש גם להבין את דברי רבינו יונה בפירושו הראשון, 'מפני שאדם זוכר מה שלמד מרבו יותר ממה שאדם לומד מעצמו', הלא לכאו' המציאות מוכיחה שלא כן. את מה שאדם לומד מעצמו הוא זוכר הרבה יותר ממה ששמע מרבו...

פרק א' משנה ו'. עשה לך רב וקנה לך חבר והיו דן את כל האדם לכף זכות.

'עשה לך רב'

הנה לשון המשנה הוא לא 'שמע את דברי הרב' וכל כיוצא בזה, אלא 'עשה לך רב', ומשמע שיש לאדם 'לעשות' לעצמו רב, והדבר צריך מובן. ובביאור הדברים פירש רבינו יונה וז"ל: "שאפי' אתה יודע כמותו עשה אותו רב עליך, מפני שאדם זוכר מה שלמד מרבו יותר ממה שאדם לומד מעצמו. ועוד כי פעמים יבין הדבר יותר ממנו ונמצא מלמדו ואפי' אם שניהם שוין בחכמה". הא קמ' שגם כאשר האדם יודע כחבירו ואינו מחשיבו כחכם גדול יותר ממנו בכל זאת יש לו לעשותו כרב, וזוהי כוונת

ופירוש הדברים הוא, שעשיית הרב אינה נצרכת רק להחכים בעוד כמה דברים ולהוסיף ידיעה על ידיעה, אלא ליישר את עקמומיות השכל ולגלות עוד דרכי חשיבה. לכל אדם יש דרך חשיבה ייחודית משלו, סגנון ומהלך פרטיים לו, ואם כל הזמן הוא ישאר רק עם מה שמחומו אומר לו לעולם לא יוכל לצאת מבולות שכלו. החברים נועדו לא רק ללמוד איתו אלא גם ללמד אותו, להוסיף לו עוד סברות שבהם הוא יוכל להתפתח ולצאת מהגיון ליבו ומנגיעותיו.

לעיתים ניתן לראות שני בני תורה שונים זה עם זה במשא ומתן של הלכה, אולם כל אחד מתבצר בעמדתו ולא מקשיב דיו לסברת חברו. והלא כל המטרה היא להוסיף עוד פניה ולהעלות עוד צדדים ודרכי חשיבה, וכאשר האדם אינו שומע את האחרים הוא לא יוכל להוסיף מאומה מלבד מה ששכלו יאמר לו.

בגמ' ביבמות (ד'): נאמר שב"ה לא נמנעו לישא נשים מב"ש ולא ב"ש מב"ה לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו, וכתב שם המהרש"א ז"ל: "הגם שאי אפשר שיהיו שני הדעות אמת לאמתו, מ"מ מצד השלום ואהבה שהיה ביניהם כולם אמת כמ"ש בחגיגה כי כולם דברי אלוקים חיים נתנו מרועה אחד וק"ל". פירושו שם דברים, שהיכוח בין שניים לא נועד רק לברר מיהו הצדק מבין שניהם, אלא אדרבה, מטרתו היא שהאחד יוכל לקבל גם את דעת חברו ויידע שיכולים להיות עוד צדדים אחרים. אמנם הוא על משמרתו צריך לעמוד, אך אין זה סותר שבד בבד הוא יוכל להכיל גם את הצד שהשני אומר כצד מסתבר והגיוני, למרות שהוא בדעתו אינו מקבל אותו (ובפרט שאינו מן הנמנע שבתוך ימים מספר ישכח מהנידון הראשון ויחזור בו, הוא יאמר כחבירו וחבירו יאמר כמוהו...).

על כך מלמדת אותנו המשנה ומפרש לנו רבינו יונה שגם את החבר - שהאדם יודע כמותו ואינו מחשיבו כחכם גדול יותר ממנו, ניתן לעשות 'רב', להתכופף אליו במידת מה ולהבין שגם בפיו יש אמת צדק ומישור, והוא יכול להוסיף עוד הבנות שאותם אין בשכלי שלי אלא רק בשכלו שלו - הבנות כאלו שבהם הוא הר'ב' כלפי, ואותם יש רק לו ולא לי. ובשעה שהאדם יבין זאת ויקבל באמת את דברי רבו, או את דברי אלו שעשאים כרבו, בידועו שהם מכוונים אותו לאמת ולישירות - הוא יזכור את דבריהם עוד יותר מדברי עצמו. כי בעוד שבדברי עצמו יודע הוא שיתכנו נגיעות מנגיעות שונות המטות אותו מדרך האמת, כאשר הוא שומע את הדברים מאחרים הרי הוא משוכנע בכל ליבו שהאמת בפיהם, והשכנוע הפנימי הלוה הוא סיבה לזכור את הדברים יותר, וכמו בכל דבר שהאדם מאמין בו.

'וקנה לך חבר'

דברי רבינו יונה מבוארים כמה סיבות מדוע על האדם לקנות לעצמו חבר, יעו"ש, ואחת מן הסיבות היא שאין לב אחד כלב האחר. לכל אחד ישנם תאוות ויצרים, אך לכל אחד יש תאוות שונות מתאוותיו של חברו. וכיון שלכל אחד יש רצונות משלו, אם יהיה לו חבר טוב שיתחבר אליו, יוכל חברו להציל אותו מרצונות רעים, שהרי רצונות אלו אינם קיימים אצלו, וכן להפך וחוזר חלילה.

הסיבה שהאדם אינו שומע לעצמו היא מחמת הנגיעות והטיות הלב שמבלבלות אותו וחוסמות אותו מלהביט על הדבר הנכון, וכאשר ישמע אותו אי מי שלא קיימות בו אותן נגיעות הוא יוכל לדבר איתו בשכל ישר ולבאר לו באר היטב מדוע הוא טועה ואין הדבר כדאי לו. משום כך נמצא שתמיד יועיל החבר הטוב להציל את חברו מדרך עקלתון, כי תמיד לא יהיו קיימות אצלו אותם נגיעות ואותם יצרים, וכך כל אחד יוכל להציל את רעהו כל אחד בנסיבות ליבו.

ומלבד זאת שלחבר יש שכל יותר ישר מן בן נועד לדברים השייכים אליו, יש בכוח החבר לראותך בגודל הטבעי שלך. כל אדם ואדם גדול הוא בעיני עצמו ואין חכם ונבון כמוהו, ולעומת זאת אצל אחרים הרואים אותו אין הוא אלא כפי שהוא באמת, אדם פשוט מן השורה, אם לא יותר קטן... (שהרי הם הם הגדולים האמיתיים, כל אחד לעצמו...), וממילא ברור שיש לאדם סיבה נוספת לחשוב שמחשבות ליבו הן הצודקות, שכן הוא יותר חכם מכל האחרים, ואם יהיה לו חבר טוב שיראה אותו בגדלו האמיתי יוכל הוא להשיב מחשבת ליבו ולהעמידו על מקומו.

ועל כך בא החבר הטוב לכונן את רעהו בדרכי אמת, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יהיה כל כולו טוב בלי איזו מידה רעה שתטהו, ובשעה שלחבר אין את אותה המידה יהיה בכוחו להטות לב חברו ולהראות לו נכוחה מה הישירות ומה האמת, מה דרכי מיתה ומה הם דרכי חיים.

בנובהרדוק היו בחורים שישבו מדי יום בחברותות ודיברו ביניהם על ענייני יראת שמיים וכל אחד סיפר על הכשלונות שלו והחסרונות שלו, וכך חיזקו ועודדו האחד את חברו. ושמעתי שגם בישיבה"ק יש שנהגו כן בעצת מרן המשגיח הגר"נ קפלן שליט"א, והוא דבר גדול מאד שישנם בחורים שיכולים לקבל מזה תועלת רבה.

'והיו דן את כל האדם לכף זכות'

ברבינו יונה כתב וביאר את פרטי הדינים של הדיין לכף זכות, שגם באדם בינוני שאינו יודע כצדיק יש לפרש את מעשיו על דרך הזכות, וזאת אף במקרים כאלו הנוטים יותר לכף חובה.

וידועה השאלה וכי מצות לדון לכף זכות היא שכל אדם יעקם את שכלו, הרי אם לפום פשטיה נראה שהמעשה היה מעשה של חובה מדוע לומר הפך ההיגיון ולפרש את הדבר על דרך הזכות.

ולהגיד דברים בשם אומרם אומר מה שמעתי בזה בזמנו מידי נעורי הרב שמחה רוזנפלד ז"ל, שהנה לשון המשנה אינו 'היו דן כל אדם לכף זכות' אלא 'היו דן את כל האדם', דהיינו שאם דנים את האדם עצמו כפי שהוא נראה כלפי חוץ אכן מסתבר להטות את הכף לחובה, אך אם מביטים על האדם בכללותו, על כל מה שעובר עליו, על כל יצרו ועל כל מניעיו שהביאוהו לידי כך, ממילא הכף מכרעת לזכות.

ולא זו בלבד שיש לנו לפרש את מעשיו של כל אדם על דרך הטוב, אלא עלינו לדעת שגם אם אדם עושה מעשים רעים בידוע מכל מקום בתוך תוכו יש נקודה טובה, ומעשיו לא נובעים בהכרח מרוע אלא מכמה הרפתקי דערו עליה, אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו.

ועובדא היה באשה אחת שמשמשת כבר שנים רבות בתפקיד ההוראה, ונחשבת למורה מכובדת וותיקה, שבאה לפניו וסיפרה שהמנהלת הקודמת בבית ספרה כבר סיימה את תפקידה ותחת מקומה נכנסה מנהלת אחרת וצעירה, והיא מעירה לה בכל עת ובכל זמן קבל עם ועדה, מתייחסת אליה בבזוז ובזלזול ושופכת את דמה כפשוטו. שאלתי לטעמו של דבר ולא ידעה על מה. אמרתי שמסתברא לומר שהמנהלת הצעירה

והחדשה מפחדת ממנה, המורה הנכבדת והותיקה, וכדי לחפות על פחדה היא צועקת עליה ומבזה אותה, וזוהי כל הסיבה למצב הנ"ל. והסכימה עמי אותה המורה שאכן כן, כנראה זו הסיבה. אמרתי לה שאם כן תחדיר לעצמה מכאן ואילך שבכל צעקה וצעקה שצועקת עליה המנהלת, המילים אינם מילים של ביזיון אלא אדרבה - **מילים של כבוד והערכה**, את יותר גדולה ומכובדת ממני ואני יראה ממך ורואה את עצמי קטנה לעומתך וכו' וכו', שהרי באמת אלו הם המילים שצועקות בתוך ליבה ורק כלפי חוץ נשמעים דיבורים אחרים בעל כרחך, ולא חוזק יש כאן כי אם חולשה. ובס"ד התיישבו הדברים על לב האשה.

ויש לידע שכך זה בכל מקרה ומקרה שבעולם בלא שום יוצא מן הכלל. אדם שצועק על חברו, מבזה אותו ומיצר את צעדיו, אין זה משום שרואה עצמו יותר חזק מחבירו אלא בדיוק להפך, הוא מרגיש חלש ונחות דרגה לעומתו, וכדי לחפות על הרגשתו זו הוא עושה מעשים או מדבר דיבורים שמשדרים כביכול חוזק ובטחון, אשר כל לב מבין רואה בחוש ממש איך החולשה צועקת כאן. אם האדם ינסה להביט מעט עם עיניים רואות לא תהיה לו שום פגיעה מחבירו, כי הוא יראה נכוחה כיצד חברו לא מבזה אותו ומרגיש מעליו אלא אדרבה ואדרבה, חברו מעריך אותו וחש שהוא הגדול הימנו.

כאשר האדם מרגיש בתוך תוכו היאך באמת הוא נעלה ובעל מעמד, לעולם הוא לא יראה צורך ח"ו לבזות את חברו, וכל דבר שיעשה לו לא יהיה נוגע לו כמלוא הנימה. אם אכפת לו לאדם ממעשיו של השני, על כרחך הוא מחשיב אותו ורואה לעומתו כבעל מעמד, ומכאן נובעים כל מעשיו ודיבוריו שיעשה לנגדו.

ואכן יש לדעת שאפילו האנשים השפלים ביותר לא מסוגלים לראות את עצמם כרעים לגמרי, ותמיד יש להם איזה שהוא פתח של התגוננות שבו הם מחפיים על עצמם ומוצאים טעדיק למעשיהם. אמנם ברור שהם בודים מליבם סברות עקומות לחלוטין לפי שכלם המוטעה, אך בכל זאת תמיד הם ישמרו לעצמם תירוצים וסיבות שונות למה מה שהם עושים הוא טוב ולא רע. [ונודע שמעשה בהגר"ח **מואלוז'ין** זי"ע שפעם הגיע אליו פוקד אחד רח"ל על שאלות שונות באמונה, והשיב לו הגר"ח בשאלה, שאלות אלו התעוררו לך לפני שפרקת עול או אחרי, והשיב לו שאחרי, אמר לו הגר"ח - אם כן לא קושיות יש כאן אלא תירוצים, ולתירוצים איני משיב...].

ובחזון איש (הל' שבת סי' נ"ו אות ד') הפליג בזה וכתב בלשונו הזהב שגם עונשו של רוצח אינו מצד הגמול שמגיע לו, כי הוא מצד עצמו עשה זאת מתוך 'חולי נפש המשכלת', ואין בין בליעל למטורף הדעת ולא כלום, וכל העונש הוא רק כדי להעמיד את העולם על תיקונו, "שלא יהיה העולם טרף לשיני הגוף וחלושי השכל".

ומשום כך עלינו לדעת שגם כשמישהו עושה כלפינו מעשים רעים, אמנם אנו צריכים להתרחק ממנו, אבל יחד עם זאת צריך לרחם עליו ולהבין שהוא אינו עושה זאת מתוך חוזק כי אם חולשה, חולשת השכל ובריאות הגוף, והיחס כלפיו לא צריך להיות יחס של כעס כי אם של רחמים.

ובאמת רובם המוחלט של אלו שלא זכו ה"י להשאר בתוך עולם התורה הרי זה **אך ורק מפני שלא הצליחו או בלימודים או בסביבת החברה**, וההתנהגות כלפיהם לא אמורה להיות התנהגות של מלחמה אלא של הבנה וחמלה, מתוך הכרה שכל ניכור שהוא נובע מתקלה ולא מריחוק.

ודי לנו ואמר שלפעמים גם בקרב יושבי ביהמ"ד ישנם כאלו שקוראים בקול גדול וכו', אך הם אינם באים להציל את סברת אביי ורבי אלא להציל את עצמם, כי לכל אחד יש את הכבוד שלו שאותו הוא רוצה וצריך לשמור, ועיניים בוחנות ישימו על לב אימתי צריכים לא להגיב חזרה אלא להבין שכבוד עצמו הוא דורש.

